

Ільєнко Н.О., Спасенко Ю.О.

РЕАЛЬНА ЗАРОБІТНА ПЛАТА – ВІДОБРАЖЕННЯ СТАНУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З КРАЇНАМИ ЄС

Стаття присвячена вивченню наслідків дії зони вільної торгівлі між Україною і країнами ЄС та її впливу на економіку країни, зокрема, на стан заробітної плати. Нинішня структура економіки не відповідає світовому рівню розвитку та вимагає більшої концентрації доданої вартості на власній території. Україна у своїй зовнішньоторговельній орієнтації продовжує вести традиційну експортну політику продажу сировини і напівфабрикатів, що заважає забезпеченню достатньої зайнятості населення, гідної заробітної плати та високого рівня життя. Запропоновано на всіх рівнях регулювання використання комплексного підходу до реформування заробітної плати як одного з основних індикаторів стану економічного розвитку країни.

Ключові слова: зона вільної торгівлі, реальна заробітна плата, структурна переорієнтація економіки, євроінтеграція.

Постановка проблеми. З 1 січня 2016 року вступила в дію зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. Вона гарантує відкритість ринку товарів та послуг на основі передбачуваних та прозорих торговельних правил з метою створення нових можливостей стабілізації, диверсифікації та розвитку економіки (оскільки європейські стандарти часто є міжнародними стандартами) для українського та європейського бізнесу, інвесторів, споживачів та громадян.

Функціонування зони вільної торгівлі вимагає відповідності європейським стандартам якості товарів, організації торгівлі та міжнародного законодавства. На сьогодні українське виробництво характеризується більш низьким рівнем розвитку порівняно з європейськими країнами, товари у своїй переважній більшості є неконкурентоспроможними, а рівень життя населення значно відстає від рівня життя в розвинутих країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку економіки у контексті європейської інтеграції присвячені дослідження таких авторів, як: А. Кінах, В. Рутицька, О. Гавриш, А. Новак, Т. Осташко та інші.

Водночас, широке коло проблем, пов'язаних із запровадженням зони вільної торгівлі та

реформуванням економіки, зокрема щодо заробітної плати, залишаються невирішеними.

Формулювання цілей статті. Метою статті є пошук шляхів щодо розв'язання питань реструктуризації економіки, підвищення рівня заробітної плати в умовах дії зони вільної торгівлі між Україною та країнами ЄС.

Опис основного матеріалу дослідження. Тісна взаємодія з ЄС зробить доступною підтримку як великого бізнесу, так і середнього та малого. Це призведе до створення комплексу нових можливостей для розвитку та запровадження нових робочих місць. Гармонізація українських норм і стандартів із законодавством ЄС сприятиме підвищенню якості продуктів, рівня споживання та охорони навколишнього середовища, поглибленню економічного співробітництва.

За оцінкою Президента Україна почала реально інтегруватися в європейський ринок. У січні 2016 року порівняно з січнем 2015 року експорт українського продовольства до Євросоюзу зріс на 16%, а імпорт нових технологій з Європи збільшився на 22% [1].

Досить перспективним напрямком для української зовнішньої торгівлі є експорт сільськогосподарської продукції. Вона може посісти гідне місце на ринку натуральних продуктів, популярність яких в Європі зростає. Так, вже у 2015 р. збільшились обсяги експорту з України соків, меду, борошна, цукру, крохмалю, вівса, солоду та яєць. Проте, однією з головних перепон у вільній торгівлі з ЄС є занадто мала кількість квот на безмитний ввіз товарів та невелика частка агрокомпаній, що пройшли сертифікацію на відповідність європейським стандартам якості продукції (у 2015 р. 235 підприємств експортували свою продукцію до ЄС на суму 5,9 млрд дол.).

© Ільєнко Наталія Олегівна, к.е.н., с.н.с., старший науковий співробітник, Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України та Національної академії наук України, м. Київ, тел.: +380977568157, e-mail: natali.tka4enko@gmail.com

Спасенко Юлія Олегівна, старший науковий співробітник, Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України та Національної академії наук України, м. Київ, тел.: +380662555628, e-mail: ulisa@ukr.net

Це обумовлене значним аграрним лобі в країнах ЄС, які зацікавлені у гарантуванні збуту власної продукції та збереженні робочих місць, навіть за рахунок підтримки виробництв у неперспективних видах сільськогосподарської діяльності. Також Україні слід отримати так звані єврономери на певні види продукції, приміром, на продукцію тваринництва, які повністю гармонізують національні стандарти щодо менеджменту, якості та безпеки харчової продукції з європейськими, та налагодять роботу контролюючих органів за правилами ЄС. Разом з тим, для українських аграріїв існують значні можливості розвитку, адже багато квот не використовуються з причини невідповідності української продукції європейським стандартам.

Це є здійсненням за умови державної підтримки реалізації галузевих спецпрограм, фінансування переоснащення та модернізації виробництва і створення великих інфраструктурних проєктів, що забезпечать кумулятивний ефект для низки галузей реального сектору економіки та сприятимуть його розвитку.

Загалом, підготовчий етап до створення ЗВТ, який тривав з квітня 2014 р. до кінця 2015 р., окрім підписання торговельної частини угоди, полягав у започаткуванні наступних процесів:

- адаптація законодавства до вимог ЄС;
- активізація залучення іноземних інвестицій;
- структурна переорієнтація зовнішньої торгівлі з сировинної продукції до продукції з більш високою доданою вартістю;
- перенаправлення зовнішніх торговельних потоків внаслідок втрати значної частки ринків країн СНД;
- часткова реструктуризація реального сектору економіки з метою створення нових високотехнологічних робочих місць.

На сьогодні технічний, технологічний та стан організації виробництва не відповідають сучасним підвищеним вимогам, які базуються на інтенсифікації діючих та створенні нових науково обґрунтованих методів економічного розвитку, таких як інноваційність, гнучкість та поглиблення спеціалізації.

Поліпшення ситуації у економіці пов'язується із пошуком інноваційних форм активізації та сталого розвитку виробництва, зокрема на регіональному рівні. Так, важливо розробити і впровадити нові конкурентоспроможні форми організації виробничої структури, орієнтованої на випуск кінцевого продукту споживання із залученням інтегрованих економічних структур, таких як промислові кластери, технопарки, інноваційні інкубатори та фінансово-промислові групи, включаючи профільні науково-дослідні інститути та підприємства. Слід запроваджувати

нові форми організації економіки для забезпечення ефективного управління у сфері співробітництва державних та приватних партнерів.

Економічне зростання та освоєння нових ринків збуту пов'язане з розвитком загальних глобалізаційних процесів, перспектива реалізації яких для України полягає у співпраці з країнами Євросоюзу.

На нашу думку сучасна економіка повинна будуватись на системі кластерів, кожен з яких є симбіозом підприємств усіх форм власності як сировинної, так і видобувної та переробної ланок на певній території, технологічно та економічно поєднаних між собою у єдиний виробничий комплекс, для досягнення максимального фінансового результату в умовах високого рівня конкуренції.

Подібні структурні зміни сприятимуть зростанню ВВП країни, збільшенню податкових надходжень, підвищенню конкурентоспроможності товарної продукції та розширенню її асортименту, що дасть змогу розширити експортні можливості, зокрема до країн ЄС.

Така структурна переорієнтація в економіці України, наслідком якої має стати поступова євроінтеграція, дозволить змінити існуючий стан, який гальмується наступними чинниками:

- технологічно низькоукладна економіка, низький рівень доданої вартості продукції, високі темпи розпродажу природних ресурсів, неефективне використання робочої сили;
- велика частка експорту до ринків СНД (близько 35%), зокрема Росії (25%): машинобудування (53%) та харчової промисловості (15%), – яка зараз втрачена і потребує переспрямування до інших ринків збуту;
- значні втрати у газовій промисловості, машинобудуванні, вугільній промисловості, електроенергетиці, чорній металургії, харчовій промисловості та сільському господарстві внаслідок війни на Сході України;
- зниження обсягів промислового виробництва впродовж 2014–2015 рр. за виключенням сільського господарства, де вони мають тенденцію до збільшення;
- зростання обсягів реалізації продукції за рахунок зростання цін впродовж 2014–2015 рр.;
- відсутність належного прогресу у структурній переорієнтації реального сектору економіки з сировинної продукції до продукції з більш високою доданою вартістю;
- нестійкий, стрибкоподібний характер щомісячних темпів зміни індексів реалізованої промислової продукції та середньої місячної заробітної плати.

Для зони вільної торгівлі України з країнами ЄС передбачає певні позитивні зміни основних

макроекономічних показників, зокрема рівня заробітної плати. Так, впродовж 2014–2015 рр. середня заробітна плата в країні зростала, однак це відбувалося завдяки скороченню чисельності зайнятих, а не за рахунок підвищення продуктивності.

А вже у січні 2016 р. відносно грудня 2015 р., за даними Держстату, середня заробітна плата зменшилась на 16,6%, що склало 4362 грн проти 5230 грн [2]. Це пояснюється недосконалістю організації оплати праці на державному рівні в цілому та на рівні підприємств зокрема.

Негативний вплив на стан заробітної плати мають такі чинники:

- зменшення рівня реальної заробітної плати: показник реальної заробітної плати у 2014 р. вперше за 5 років знизився на 6,5%, індекс реальної заробітної плати в січні 2016 р. по відношенню до грудня 2015 року становив 86,8%, відносно листопада 2015 – 80%. [3];

- непропорційність темпів зміни реальної заробітної плати та основних макропоказників (ВВП, продуктивності праці тощо);

- зростання індексу споживчих цін, яке обумовлює зниження реальної заробітної плати, у 2015 р. зростання індексу споживчих цін склало 43,3% порівняно з 2014 р. [4];

- необгрунтоване заниження доходів найманих працівників внаслідок того, що встановлений розмір мінімальної заробітної плати не враховує динаміку середньої;

- невідповідність встановленого розміру мінімальної заробітної плати на рівні затвердженого законом прожиткового мінімуму для працездатних осіб його фактичній величині;

- встановлення прожиткового мінімуму для працездатних осіб виключно на працюючу особу, без урахування в ньому сімейної складової;

- невідповідність стандартам ЄС рівнів співвідношення мінімальної заробітної плати як до величини прожиткового мінімуму (МЗП має становити 2,5 величини ПМ, однак у грудні 2015 р. МЗП складала усього лише 0,5 величини фактичного прожиткового мінімуму), так і до середньої заробітної плати (індекс Кейтця). Так, у 2014 р. індекс Кейтця дорівнював 35,0%, у 2015 р. – 29,0%, при тому, що рекомендований МОП рівень має складати не нижче 50,0%, а рекомендований ЄС – 60%;

- існування значної суми заборгованості із виплати заробітної плати: на 1 січня 2016 р. сума заборгованості із виплати заробітної плати становила 1880,8 млн. грн. [5];

- заниження основних соціальних стандартів, запланованих Урядом на 2016 – 2018 рр., які навіть у грудні 2018 р. не досягнуть

розміру фактичного прожиткового мінімуму серпня 2015 р., відстаючи на 32,6% [6].

Хоча держава поступово підвищує розмір номінальної мінімальної заробітної плати, однак реальна заробітна плата все одно падає, що впливає на зменшення внутрішнього попиту, який є основним важелем економічного зростання. На сьогоднішній день внутрішній попит є і так досить низьким через підвищення тарифів, ріст безробіття, курсу національної грошової одиниці та інфляції. В умовах високого безробіття та конкуренції на ринку праці роботодавцям немає сенсу підвищувати заробітні плати працівникам. Реально досягти цього можна лише шляхом комплексного підходу до реформування діяльності усіх макроекономічних сфер функціонування держави.

Таким чином, для реформування заробітної плати потрібно:

- системно модернізувати економіку та власну інфраструктуру;

- забезпечити захист власного промислового виробництва;

- здійснити комплекс заходів для розвитку внутрішнього ринку товарів і послуг;

- включити окремі види діяльності у технологічні ланцюги промислового виробництва країн ЄС;

- системно запроваджувати європейські стандарти;

- гарантувати збільшення інвестицій;

- впроваджувати використання інноваційних технологій;

- покращити якість освіти та кваліфікації робочої сили;

- створювати нові робочі місця;

- збільшити обсяги продукції з високою доданою вартістю;

- забезпечити випереджаюче зростання продуктивності праці порівняно із зростанням заробітної плати;

- реформувати систему оподаткування;

- гарантувати боротьбу з корупцією, тіньовою економікою і зайнятістю та легалізувати тіньові заробітні плати;

- сприяти якісному соціальному діалогу;

- зменшити навантаження на фонд оплати праці;

- забезпечити формування гідної заробітної плати за стандартами ЄС на національному, галузевому, регіональному рівнях та на рівні підприємств;

- змінити методологічні підходи до розрахунку величини прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати з урахуванням чинних стандартів ЄС.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На сьогоднішній день падіння

реальної заробітної плати відображає дійсний стан економіки країни. Протягом останніх кризових років в економіці України відбувається відчутне падіння за всіма ключовими показниками стану економіки. Так, у 2015 р. промислове виробництво, добувна та переробна промисловість, машинобудівна галузь, металургійне виробництво, товарообіг та вантажообіг, пасажирські перевезення, експорт товарів та послуг показали спад в межах 2–4%. Вагомими причинами, що зумовили таке падіння, є глобальне погіршення макроекономічної ситуації та низькі ціни на сировинні товари.

З огляду на це економіка України потребує докорінних змін як з боку відносин власності та управління, так і з боку фінансових механізмів та

ціноутворення, що призведе до її структурної трансформації та досягнення більш високого рівня розвитку країни та рівня життя населення.

Водночас, паралельно з реструктуризацією економіки, необхідно проводити зміни і в організації заробітної плати як на законодавчому рівні (адаптація до євростандартів, зміна бази розрахунку мінімальної заробітної плати, посилення ролі соціального діалогу, реформування системи оподаткування тощо), так і на рівні підприємств (запровадження новітніх форм і систем оплати праці, сучасних мотиваційних механізмів щодо підвищення продуктивності праці, нових форм зайнятості тощо). Це зумовить підвищення рівня заробітної плати в країні та добробуту населення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Порошенко: початок дії ЗВТ з ЄС дав зростання українського експорту продовольства на 16% [Електронний ресурс]. – 20 лютого 2016 р. – Режим доступу : <http://www.newsru.ua/finance/20feb2016/zvasd.html>.
2. На сколько снизилась средняя зарплата украинцев в январе [Электронный ресурс]. – 02.03.2016. – Режим доступа : <http://domik.ua/novosti/na-skolko-snizilas-srednyaya-zarplata-ukraincev-v-yanvare-n244725.html>.
3. Експерти оцінили стан здоров'я вітчизняної економіки [Електронний ресурс]. – 09.03.2016. – Режим доступу : <http://socportal.info/2016/03/09/eksperti-otsinili-stan-zdorov-ya-vitchiznyanoi-ekonomiki.html#>.
4. Індеси цін [Електронний ресурс] // Експрес-випуск. – 06.01.2016 № 2/0/11вн-16. – Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Заборгованість із виплати заробітної плати на 1 січня 2016 року [Електронний ресурс] // Експрес-випуск. – 27.01.2016 № 16/0/09.4вн-14. – Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Лист Міністерства фінансів України „Щодо підготовки бюджетних запитів до проекту державного бюджету на 2017–2018 роки” від 13.08.2015 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.vobu.com.ua/ukr/legislations/view/1264>.

REFERENCES

1. Poroshenko: beginning of the FTA with the EU gave rise Ukrainian food exports by 16%. [Poroshenko: beginning of the FTA with the EU gave rise Ukrainian food exports by 16%]. newsru.ua. Retrieved from <http://www.newsru.ua/finance/20feb2016/zvasd.html> [in Ukrainian].
2. Na skol'ko snizilas' srednjaja zarplata ukraincev v yanvare [How much the average salary of ukrainians decreased in january]. domik.ua. Retrieved from <http://domik.ua/novosti/na-skolko-snizilas-srednyaya-zarplata-ukraincev-v-yanvare-n244725.html> [in Russian].
3. Eksperti ocinili stan zdorov'ja vitchiznjanoi ekonomiki [Experts estimated the health of the national economy]. socportal.info. Retrieved from <http://socportal.info/2016/03/09/eksperti-otsinili-stan-zdorov-ya-vitchiznyanoi-ekonomiki.html#>. [in Ukrainian].
4. Indeksi cin: ekspres-vipusk. [Price indices: express bulletin]. (2016, January 06). Kyiv: Derzhavna sluzhba statistiki Ukrainy. ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
5. Zaborgovanist' iz viplati zarobitnoi plati na 1 sichnja 2016 roku: ekspres-vipusk. [Arrears of wages on 1 January 2016: express bulletin]. (2016, January 27). Kyiv: Derzhavna sluzhba statistiki Ukrainy. ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
6. List Ministerstva finansiv Ukraini „Shchodo pidgotovki bjudzhetnih zapitiv do proektu derzhavnogo bjudzhetu na 2017–2018 roki” vid 13.08.2015 r. [Letter of the Ministry of Finance of Ukraine "On preparation of budget requests to the draft of state budget for 2017-2018 years"]. vobu.com.ua. Retrieved from <http://www.vobu.com.ua/ukr/legislations/view/1264>. [in Ukrainian].

Одержано 11.03.2016 р.